Засновники:
– Всеукраїнська громадська організація «Майбутнє країни»
– Ужгородський національний університет

Головний редактор ВГО «Майбутнє країни»
М. І. Іншин

Головний редактор журналу
С. Г. Стеценко

Відповідальний секретар журналу
Л. О. Васечко

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Варшава, Польща)

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань у галузі юридичних наук
(рішення Президії ВАК України від 22.04.2011 р. № 1-05/4, наказ МОН України від 16.05.2016 р. № 515)

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17554–6404Р від 24.03.2011 р.

Адреса редакційної колегії:
м. Київ, вул. Саксаганського, 12-б, оф. 49.
Тел. (097) 319-28-31

Офіційний сайт: yourfuture.org.ua
E-mail: publpravo@ukr.net
public.pravo@gmail.com
ppravo@meta.ua

Рекомендовано до друку
Вченою радою Ужгородського національного університету
(протокол № 4 від 21.04.2016 р.)

Публічне право

Публичное право ⇝ Public law

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 2 (22) / 2016

Видається: щоквартально

Заснований 2011 року

Передплатний індекс 89168

© Всеукраїнська громадська організація «Майбутнє країни», 2016
© Ужгородський національний університет, 2016

Наукова рада:

Бандурка О. М.– д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Баулін Ю. В.– д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Копиленко О. Л.– д. ю. н., професор, член-кореспондент НАН України;
Костенко О. М.– д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Петришин О. В.– д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Рабінович П. М.– д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Селіванов А. О. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Скрипнюк О. В.– д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Шемшученко Ю. С.– д. ю. н., професор, академік НАН України.

Редакційна колегія:

Іншин М. І.– д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України, головний редактор ВГО «Майбутнє країни»;
Стеценко С. Г.– д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України, головний редактор журналу;
Андрійко О.Ф.– д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Арістова І. В.– д. ю. н., професор (Суми);
Баймуратов М. О.– д. ю. н., професор (Київ);
Барабаш Ю. Г.– д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Харків);
Берлач А. І.– д. ю. н., професор (Київ);
Бисага Ю. М.– д. ю. н., професор (Ужгород);
Дугенець О. С.– д. ю. н., професор (Москва, Росія);
Колодій А. М.– д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Лазур Я. В.– д. ю. н., доцент (Ужгород);
Лемак В. В.– д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Ужгород);
Литвинов О. М.– д. ю. н., професор (Харків);
Лук'янець Д. М.– д. ю. н., професор (Суми);
Мікулін В. П.– д. ю. н., професор (Ужгород);
Олефір В. І.– д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Орлюк О. П.– д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Пєтков С. В.– д. ю. н., професор (Київ);
Приймаченко Д. В.– д. ю. н., професор (Дніпро);
Ромашов Р. А.– д. ю. н., професор (Санкт-Петербург, Росія);
Сідак М. В.– д. ю. н., доцент (Ужгород);
Хавронюк М. І.– д. ю. н., професор (Київ);
Шевченко А. Є.– д. ю. н., професор (м. Ірпінь Київської обл.);
Ярмиш Н. М.– д. ю. н., професор (Київ).

Зміст

Правові засади інтеграції України до Європейського Союзу

БЕХРУЗ Х. Н. (м. Одеса) — Правове регулювання міграційної політики ЄС у сучасних умовах *(російською мовою)* 12

КОВАЛЕНКО Т. О. (м. Київ) — Правові аспекти адаптації земельного законодавства України до законодавства Європейського Союзу 19

СВІТЛИЧНИЙ О. П. (м. Київ) — Права і свободи особи у світлі євроінтеграційних вимог 27

НЕСТЕРОВИЧ В. Ф. (м. Суми) — Реалізація права петицій на рівні Європейського Союзу 33

КАМІНСЬКА Н. В., ВАСИЛЬЧЕНКО Г. М. (м. Київ) — Теоретико-правові проблеми міграційної політики в умовах глобалізації та євроінтеграції 41

ЧЕРНАДЧУК Т. О. (м. Суми) — Вплив євроінтеграційних процесів на концептуальні засади податкового законодавства 48

ТОМКІНА О. О. (м. Київ) — Засади гуманізму як принципу діяльності державного апарату України: європейський контекст *(російською мовою)* 54

Конституційне право

ЧОРНОЛУЦЬКИЙ Р. В. (м. Одеса) — Методологічні підходи до нормопроектної діяльності органів виконавчої влади *(частина 2)* 63

РОЖОК Л. П. (м. Київ) — Становлення судового конституціоналізму в епоху Античності . . 71

Адміністративне право і процес

СЕЛІВАНОВ А. О. (м. Харків) — Адміністративне право в онтологічному вимірі сучасних реалій. . 78

ЩАВІНСЬКИЙ В. Р. (м. Ніжин Чернігівської обл.) — Прокуратура України як представник інтересів держави в адміністративному процесі. 83

ДУДЧЕНКО О. С. (м. Ніжин Чернігівської обл.) — Форми діяльності органів державного управління радянської України в 1920-х рр. 91

ДЕМБІЦЬКА С. Л. (м. Львів) — До питання розуміння адміністративного правопорушення та застосування адміністративного примусу 99

РАЙНІН І. Л. (м. Харків) — Ефективність реалізації державної регіональної політики 107

ТАРНАВСЬКА А.-Н. О. (м. Дрогобич Львівської обл.) — Сучасна українська молодь як суб'єкт забезпечення законності в публічному управлінні 113

ПАЛАМАРЧУК І. В. (м. Київ) — Публічне майно як гарантія соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць України 120

Фінансове право

ГЕТМАНЕЦЬ О. П. (м. Харків) — Бюджетний контроль як напрям публічної фінансової діяльності 126

ПОЖИДАЄВА М. А. (м. Київ) — Діяльність платіжних систем як предмет фінансово-правового регулювання 134

Кримінальне право і процес

КОСТЕНКО О. М., БУСОЛ О. Ю. (м. Київ) — Концепція протидії корупційній злочинності в Україні потребує нових підходів: основні тези 143

БОБЕЧКО Н. Р. (м. Львів) — Суть, мета, завдання та функції інституту оскарження й перевірки судових рішень у кримінальному провадженні 152

ФЕДЧУН Н. О. (м. Одеса) — Психологічний механізм злочинної поведінки при порушенні правил безпеки мореплавства 158

ПОЛЮХОВИЧ О. (м. Київ) Співвідношення функції правосуддя та судового контролю при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій: питання теорії та практики 166

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

КОНОНЕНКО В. П., НОВІКОВА Л. В. (м. Харків) Збройні конфлікти як засіб вирішення територіальних спорів в епоху глобалізації 174

ГУРІН К. С. (м. Київ) Будапештський меморандум 1994 р.: договір чи домовленість? . . 182

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ

БОГАТИРЬОВ І. Г., ШКУТА О. О. (м. Київ, м. Херсон) Теорія дослідження пенітенціарної системи України через призму науки кримінально-виконавчого права 189

ГОНЧАРЕНКО І. Б., МИХАЙЛОВА Ю.О. (м. Харків) Проблемні питання законодавчих пропозицій щодо легалізації приватної детективної діяльності в Україні 196

ДАВИДОВ Р. М. (м. Дніпропетровськ) Принципи інформаційно-аналітичного забезпечення ОВС України 204

ТРУДОВЕ ПРАВО І ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ЛАГУТІНА І. В. (м. Одеса) Ненормований робочий день: тенденції та наслідки *(англійською мовою)* 211

ІНШИН М. І. (м. Київ) Теоретико-правові аспекти соціального забезпечення працівників поліції 219

ЧАНИШЕВА Г. І. (м. Одеса) Відповідальність роботодавця за трудовим законодавством. . . 225

ТАРАСЕНКО В. С. (м. Одеса) Право людини на гідний життєвий рівень. 233

ЧЕРНОУС С. М. (м. Київ) Міжзмінні перерви 239

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

АРІСТОВА І. В. (м. Суми) Становлення науки «інформаційне право»: питання методології *(частина 1)* 245

ЛОЩИХІН О. М. (м. Київ) Територія сучасної держави: поняття та функції *(частина 1)*. . 254

ТОПЧІЙ В. В. (м. Ірпінь Київської обл.) Природне право як детермінант розвитку правової системи України 262

КОВАЛЬЧУК О. М. (м. Київ) Становлення філософії права у Київському університеті в 1835-1920 рр. 269

СОКАЛЬСЬКА О. В. (м. Київ) Тюремна реформа в Данії (XVIII–XIX ст.): віхи та персоналії . . . 276

РАДАНОВИЧ Н. М. (м. Львів) Можливість з'ясування природи загальнодозвільного юридичного регулювання шляхом вивчення історичної еволюції заборон . . . 285

СЕЛІВАНОВА І. А. (м. Харків) Способи відчуження державного майна: тенденції в розвитку українського законодавства 292

КРАВЧУК В. М. (м. Київ) Нормативно-правове забезпечення громадського контролю в Україні 300

ЗЕЛЬДІНА О. Р., ХРІМЛІ О. Г. (м. Київ) Баланс публічно-правового і приватно-правового інтересів як особливість інституту захисту прав інвесторів 307

КУЧМА О. Л. (м. Київ) Проблеми застосування процедурних та процесуальних норм в сфері страхування 314

ГРОБОВА А. А., ШУМЕЙКО І. В. (м. Київ) Докази і доказування в цивільному судочинстві. 319

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

БАСИСТА А. В. (м. Київ)	Універсальні механізми контролю за здійсненням зобов'язань щодо захисту прав людей з інвалідністю.	324
ПОПОВ Р. В. (м. Запоріжжя)	Предмет зустрічного адміністративного позову.	331
ЛУПУ А. К. (м. Київ)	Міжнародні та внутрішньодержавні стандарти безоплатної правової допомоги в Україні.	338
МАЛИШЕВСЬКА З. Я. (м. Львів)	Ознаки режиму робочого часу	345
ЛЕМІЩАК К. М. (м. Луцьк)	Кодифікація законодавства як напрям удосконалення правового регулювання процесу ресоціалізації.	352

Содержание

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ В ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ

БЕХРУЗ Х. Н. (г. Одесса) — Правовое регулирование миграционной политики ЕС в современных реалиях . . . 12

КОВАЛЕНКО Т. А. (г. Киев) — Правовые аспекты адаптации земельного законодательства Украины к законодательству Европейского Союза. . . . 19

СВЕТЛИЧНЫЙ А. П. (г. Киев) — Права и свободы личности в свете евроинтеграционных требований. . . . 27

НЕСТЕРОВИЧ В. Ф. (г. Сумы) — Реализация права петиций на уровне Европейского Союза . . . 33

КАМИНСКАЯ Н. В., ВАСИЛЬЧЕНКО Г. Н. (г. Киев) — Теоретико-правовые проблемы миграционной политики в условиях глобализации и евроинтеграции . . . 41

ЧЕРНАДЧУК Т. А. (г. Сумы) — Влияние интеграционных процессов на концептуальные основы налогового законодательства. . . . 48

ТОМКИНА Е. А. (г. Киев) — Основы гуманизма как принципа деятельности государственного аппарата Украины: европейский контекст. . . . 54

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО

ЧОРНОЛУЦКИЙ Р. В. (г. Одесса) — Методологические подходы к нормопроэктной деятельности органов исполнительной власти . . . 63

РОЖОК Л. П. (г. Киев) — Становление судебного конституционализма в эпоху Античности . . . 71

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС

СЕЛИВАНОВ А. А. (г. Харьков) — Административное право в онтологическом измерении современных реалий. . . . 78

ЩАВИНСКИЙ В. Р. (г. Киев) — Прокуратура Украины как представитель интересов государства в административном процессе.. . . . 83

ДУДЧЕНКО О. С. (г. Нежин Черниговской обл.) — Формы деятельности органов государственного управления советской Украины в 1920-х гг.. . . . 91

ДЕМБИЦКАЯ С. Л. (г. Львов) — К вопросу понимания административного правонарушения и применения административного принуждения. . . . 99

РАЙНИН И. Л. (г. Харьков) — Эффективность реализации государственной региональной политики. . . . 107

ТАРНАВСКАЯ А.-Н. А. (г. Дрогобич Львовской обл.) — Современная украинская молодежь как субъект обеспечения законности в публичном управлении. . . . 113

ПАЛАМАРЧУК И. В. (г. Киев) — Публичное имущество как гарантия социально-экономического развития административно-территориальных единиц Украины. . . . 120

ФИНАНСОВОЕ ПРАВО

ГЕТМАНЕЦЬ О. П. (г. Харьков) — Бюджетный контроль как направление публичной финансовой деятельности. . . . 126

ПОЖИДАЕВА М. А. (г. Киев) — Деятельность платёжных систем как предмет финансово-правового регулирования. . . . 134

УГОЛОВНОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС

КОСТЕНКО О. Н., БУСОЛ Е. Ю. (г. Киев) — Концепция противодействия коррупционной преступности в Украине требует новых подходов: основные тезисы. . . . 143

БОБЕЧКО Н. Р. (г. Львов) — Сущность, цель, задачи и функции института обжалования и проверки судебных решений в уголовном производстве 152

ФЕДЧУН Н. А. (г. Одесса) — Психологический механизм преступного поведения при нарушении правил безопасности мореплавания. . . . 158

ПОЛЮХОВИЧ О. (г. Киев) Соотношение функции правосудия и судебного контроля при осуществлении негласных следственных (розыскных) действий: вопросы теории и практики. 166

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО

КОНОНЕНКО В. П., НОВИКОВА Л. В. (г. Харьков) Вооруженные конфликты как средство решения территориальных споров в эпоху глобализации. 174

ГУРИН Е. С. (г. Киев) Будапештский меморандум 1994 г.: договор или договоренность?. 182

ПРАВООХРАНИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

БОГАТЫРЕВ И. Г., ШКУТА А. А. (г Киев, г. Херсон) Теория исследования пенитенциарной системы Украины через призму науки уголовно-исполнительного права. 189

ГОНЧАРЕНКО И. Б., МИХАЙЛОВА Ю. О. (г. Харьков) Проблемные вопросы законодательных предложений относительно легализации частной детективной деятельности в Украине. 196

ДАВЫДОВ Р. Н. (г. Днепропетровск) Принципы информационно-аналитического обеспечения ОВД Украины. 204

ТРУДОВОЕ ПРАВО И ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

ЛАГУТИНА И. В. (г. Одесса) Ненормированный рабочий день: тенденции и последствия. . . 211

ИНШИН Н. И. (г. Киев) Теоретико-правовые аспекты социального обеспечения работников полиции. 219

ЧАНЫШЕВА Г. И. (г. Одесса) Ответственность работодателя по трудовому законодательству. 225

ТАРАСЕНКО В. С. (г. Одесса) Право человека на достойный жизненный уровень 233

ЧЕРНОУС С. Н. (г. Киев) Межсменные перерывы 239

ТЕОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ ПУБЛИЧНОГО ПРАВА

АРИСТОВА И. В. (г. Сумы) Становление науки «информационное право»: вопросы методологии *(часть 1)*. 245

ЛОЩИХИН А. Н. (г. Киев) Территория современного государства: понятие и функции . . 254

ТОПЧИЙ В. В. (г. Ирпень Киевской области) Природное право как детерминант развития правовой системы Украины. 262

КОВАЛЬЧУК А. М. (г. Киев) Становление философии права в Киевском университете в 1835-1920 гг. 269

СОКАЛЬСКАЯ Е. В. (г. Киев) Тюремная реформа в Дании (XVIII–XIX вв.): вехи и персоналии. 276

РАДАНОВИЧ Н. М. (г. Львов) Возможность выяснения природы общедозволительного регулирования путлм изучения исторической эволюции запретов 285

СЕЛИВАНОВА И. А. (г. Харьков) Способы отчуждения государственного имущества: тенденции в развитии украинского законодательства. 292

КРАВЧУК В. Н. (г. Киев) Нормативно-правовое обеспечение общественного контроля в Украине 300

ЗЕЛЬДИНА Е. Р., ХРИМЛИ А. Г. (г. Киев) Баланс публично-правового и частно-правового интересов как особенность института защиты прав инвесторов 307

КУЧМА О. Л. (г. Киев) Проблемы применения процедурных и процессуальных норм в сфере страхования. 314

ГРОБОВА А. А., ШУМЕЙКО И. В. (г. Киев) Доказательства и доказывание в гражданском судопроизводстве. . . 319

PUBLIC INTERNATIONAL LAW

KONONENKO V., NOVIKOVA L. (Kharkiv) — Armed conflict as a means of resolving territorial disputes in the age of globalization. . . . 174

GURIN K. (Kyiv) — Budapest Memorandum 1994 : treaty or commitment?. . . . 182

LAW ENFORCEMENT PRACTICE

BOGATYREV I., SHKUTA O. (Kyiv) — The theory of study the penitentiary system of Ukraine through the science of criminal executive law. . . . 189

GONCHARENKO I., MYKHAILOVA YU. (Kharkiv) — Issues of legislative propositions regarding the legalization of the private detective activity in Ukraine. . . . 196

DAVYDOV R. (Dnipropetrovsk) — Principles of information and analytical support for law enforcement agencies of Ukraine. . . . 204

LABOUR LAW AND SOCIAL SECURITY LAW

LAGUTINA I. (Odessa) — Long working hours: trends and effects. . . . 211

INSHYN M. (Kyiv) — Theoretical legal aspects of social welfare of police workers. . . . 219

CHANYSHEVA G. (Odessa) — The responsibility of the employer under the labor legislation. . . . 225

TARASENKO V. (Odessa) — Human right on the decent standard of living. . . . 233

CHERNOUS S. (Kyiv) — Intervariables breaks. . . . 239

THEORY AND METHODOLOGY OF PUBLIC LAW

ARISTOVA I. (Sumy) — Formation of the science of "Information Law": issues of methodology *(part 1)*. . . . 245

LOSHCHIKHIN O. (Kyiv) — The territory of the modern state: the concept and function. . . . 254

TOPCHIY V. (Irpin, Kyiv reg.) — Natural law as a determinant of development of the legal system of Ukraine. . . . 262

KOVALCHUK A. (Kyiv) — The formation of the philosophy of law at the University of Kiev in 1835-1920 years. . . . 269

SOKALSKA O. (Kyiv) — Prison reform in Denmark (XVIII–XIX): landmarks and personalities. . . . 276

RADANOVYCH N. (Lviv) — The possibility of learning the essence of general permitting legal regulation by studying historical evolution of prohibitions. . . . 285

SELIVANOVA I. (Kharkiv) — The ways to alienate public property: trends in Ukrainian legislation development . . . 292

KRAVCHUK V. (Kyiv) — Regulatory support public control in Ukraine. . . . 300

ZELDINA O., KHRIMLI O. (Kyiv) — The balance ofpublic lawandprivate lawinterestsas a feature of the institution of protectionof investors' rights. . . . 307

KUCHMA O. (Kyiv) — Problems of application of procedural and judicial norms are in the sphere of insurance. . . . 314

GROBOVA A., SHUMEYKO I. (Kyiv) — Evidence and proof in civil proceedings. . . . 319

TRIBUNE OF YOUNG SCIENTIST

BASYSTA A. (Kyiv) — Universal control mechanisms for the compliance with the obligations regarding rights protection of persons with disabilities. . . 324

Олександр Лошихін,
доктор юридичних наук, професор,
декан економіко-правового факультету
Академії муніципального управління

УДК 321.01; 342. 2

Територія сучасної держави: поняття та функції

(частина перша)

Територія є складною і багатогранною категорією і, як наслідок, є предметом вивчення багатьох природничих і гуманітарних наук, в тому числі юридичних, насамперед, науки теорії держави і права. Найбільш повний і детальний аналіз території в юридичній науці був здійснений юристами-міжнародниками, в той час як представники науки теорії держави і права, як правило, обмежуються розглядом лише окремих питань території, зокрема, особливостями територіального устрою, адміністративно-територіальної організації публічної влади, проблемами державного суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності тощо. Між тим, будучи однією із системоутворюючих ознак держави, її матеріальною основою і просторовим межею здійснення публічно-владних функцій та повноважень, територія має бути предметом самостійного теоретико-правового дослідження. Адже територія держави завжди була просторовою та матеріальною основою її генетичного виникнення та залишається одним із ключових ресурсів її історичного розвитку, організації та функціонування всього державного організму.

Так, якщо родовий устрій характеризувався організацією, яка була заснованою на родинних засадах, то держава відрізнялася своєю особливою територіальною організацією. Розподіл населення за територіальною ознакою означає, по-перше, що держава має свою територію та забезпечує безпеку її кордонів; по-друге, що населення даної території має стійкий зв'язок з державою, тобто на нього розповсюджується влада держави як на її території, так і за її межами. Кожен, хто проживає на території даної держави набуває юридичний статус, який виражається у вигляді підданства або громадянства. Наявність у держави цієї ознаки соціально-економічно обумовлено, сама держава виникає тоді, коли настільки зміцнюється зв'язок певним чином структурованих груп населення (громад) з певною територією, що вона стає достатньо стійкою, постійною [18, с. 84].

У різні історичні періоди територія в юридичній науці розумілася порізному в залежності від її статусу та функціонального призначення. Тобто сам зміст поняття території не є незмінним, раз і назавжди даним. Навпаки, воно може змінюватися під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, в залежності від динамічного розвитку правової системи (міжнародного і національного права) і державного устрою. Тому ті чи інші питання території завжди будуть актуальними як у доктринальному, так і, насамперед, практичному значенні. З огляду на певний різнобій в позиціях вчених з даного питання і його глибоке історичне коріння, автор у рамках даної публікації обрав для висвітлення теми у першу чергу логіко-генетичний та функціонально-телеологічний підходи, розглядаючи наявні в літературі думки як в історичній ретроспективі, так і в аспекті перспективного розвитку, динамічного розуміння сутності державної території.

Будучи матеріальною основою держави, територія відображає як зміни, що виникають безпосередньо в самій державі, так і зміни, що відбуваються в світі, в тому числі що обумовлюються процесами глобалізації, міждержавної інтеграції, інформатизації, крос-культурних комунікацій. Тому значення території важко переоцінити. Але якщо раніше значення території зводилося до її розуміння як об'єкта права власності і завоювань, пізніше – до просторової межі існування держави, то в даний час воно набагато зросло і розширилося. Так, під впливом процесів створення політичних і економічних союзів, інтеграційних утворень змінюється конституційне значення недоторканності території. Ці ж передумови зумовлюють і нові підходи до співвідношення державного суверенітету і території. Суверенітет за останні роки зазнав істотних трансформацій, що дає підстави подекуди робити висновок про втрату суверенітетом якості абсолютної, незмінної характеристики держави [7, с. 3–4].

Світовий досвід свідчить про наявність різних способів конституційного регулювання питань територіального устрою. Зокрема, можна виокремлюються такі з них, в яких конституції:

- взагалі не містять норм, присвячених питанням територіального устрою, або ж обмежуються загальною характеристикою форми державного устрою (Об'єднане Королівство Великобританія та Північна Ірландія, Республіка Кіпр, Швеція, Туніська Республіка тощо);
- містять лише бланкетні норми, що передбачають необхідність прийняття спеціальних законів про адміністративно-територіальний устрій. Тобто, у конституціях цілого ряду держав зафіксовано, що адміністративно-територіальний устрій країни визначається спеціальним законом. Зокрема, такі правові норми закріплено в ст. 11 Конституції Республіки Литва;
- детально визначають засади територіального устрою, закріплюють систему адміністративно-територіальних одиниць (Іспанія, Італія, Португалія, Греції, Польща, Україна, Колумбія, Венесуела).

Для характеристики території держави у конституціях та конституційних актах різних країн використовують різні терміни. Наприклад, це «територія Федерації» та «федеративна держава» (Конституція Австрійської Республіки), «федеративна держава» (Конституція Бельгії), «Федерація», «федеративна держава», «територія Федерації» (Основний Закон для Федеративної Республіки Німеччина), «структура держави» та «адміністративний поділ країни» (Конституція Греції), «територія Республіки» (Конституція Туніської Республіки), «територія Республіки» (Конституція Домініканської Республіки), «територія Колумбії» та «Національна територія» (Політична Конституція Колумбії), «державна територія» та «території Федерації» (Конституція Мексиканських Сполучених Штатів), «територія», «територія Республіки» та «Національна

територія» (Конституція Республіки Венесуела) тощо.

В цілому у сучасному світі існують понад 200 країн, сукупний конституційний досвід яких акумулює прояви як загальних закономірностей, принципів та основ розвитку державності (а ефективний територіальний устрій є однією з інституційних та функціональних ознак останньої), так і їх особливостей з точки зору системи, структури, режимів та форм взаємовідносин між елементами державної території тощо. Власне кажучи, саме поняття «державність» у категоріальному апараті теорії держави і права виконує ряд пояснювальних, аксіологічних та ідентифікуючих функцій, які розкривають змістовну та формально-юридичну специфіку різних етапів цього процесу в напрямі формування суверенної держави та її інститутів [12, с. 8]. Як справедливо вказує Ю. С. Шемшученко, характер державності, обумовлений обсягом суверенітету тієї чи іншої держави. Зокрема, на його думку, головними факторами суверенної державності є специфічні форми державної політичної організації суспільства (форма правління, державний устрій, організація державної влади тощо), державницька ідеологія і традиції, державна мова, державна символіка тощо. Саме з цими факторами пов'язаний суспільний і політико-правовий зміст державності як засіб забезпечення суверенного розвитку [20, с. 151].

Таким чином, інститут державної території у контексті виникнення, розвитку, організації та функціонування державності синергетично пов'язаний із феноменом державного суверенітету та механізмом реалізації правосуб'єктності народу, змістовна характеристика поняття якого дозволяє сучасним вченим-конституціоналістам стверджувати, що це стійка сукупність індивідів – громадян держави всіх національностей, що проживають на території країни і за її межами, які складають суспільство конкретної країни і основу її державного буття, володіють повною конституційною правосуб'єктністю, тобто правом через безпосереднє і кінцеве волевиявлення формувати публічні органи влади і вирішувати питання державного і суспільного життя [11, с. 8].

Це дозволяє зробити висновок, що територія як іманентна умова розвитку всього державного життя, поряд з категоріями «народ» та «влада», утворює тріаду елементів, які формують державу [15, с. 3]. Як зазначав В. Г. Голоднюк, державна територія, поряд з населенням і політичною владою, відноситься до субстанціональних ознак будь-якої держави [9, с. 7]. Аналогічно розмірковує Т. О. Теребіліна, на думку якої, без території «публічно владним чином організований народ» перестає бути державою [16, с. 11]. Тобто, по суті, територія держави уможливлює саме виникнення, існування, організацію та функціонування держави. За словами В. В. Оксамитного, територія є місцем зосередження членів суспільства, матеріальною базою їх єднання, необхідною умовою для формування державності [13, с. 189]. Саме тому, традиційно під територією держави розуміють простір самовизначення народу, в межах якого держава здійснює свій суверенітет та свою юрисдикцію [5, с. 6], а її конституційно-правовим статусом – певне правове положення території у державі, яке включає її склад, функції, режим, а також правові принципи і гарантії даного статусу [7, с. 12].

У цьому контексті, яскравим та доволі ілюстративним прикладом актуальності та особливої важливості територіального питання є сучасна конституційна історія України. Адже на момент проголошення незалежності Україна мала сформований територіальний устрій, який фактично залишився без істотних змін і після прийняття Конституції України. Однак, як у перші роки незалежності, так і в сучасній Україні, спостерігалися перманентні спроби змінити його. Прикладом тому є активізація відцентрових тенденцій регіонів у різних формах: від прагнення утво-

рити економічну Раду Півдня України, «спеціальної самоврядної автономії» Закарпаття, ідеї відродження Донецько-Криворізької республіки, утворення Ради регіонів, пропозицій про економіко-правовий експеримент з розширенням економічної самостійності регіону та вільної економічної зони в Одеській області, бажання утворити так звану Південно-Східну Українську Автономну Республіку під час президентських виборів 2004 р. до пропозицій кардинальної реконструкції державного устрою та адміністративно-територіального устрою країни: відмови від існуючого обласного поділу та конституювання 4-6 регіонів (наприклад, Центрально-Українського, Донецького, Причорноморського, Західного); проведення соціального районування, із врахуванням історико-географічних особливостей, національного і етнографічного складу населення та територіальної спеціалізації виробництва (наприклад, утворення 9 районів); створення економіко-адміністративних районів на зразок тих що були утворені і невдовзі ліквідовані у Радянському Союзі у 50-60-х роках (утворення 10 районів); природнокліматичного районування (утворення країв, які складатимуться з 7-9 повітів) або взагалі федералізації України, зокрема переходу до федерально-земельного устрою [1–4; 8; 10; 14; 17].

Апофеозом та багато у чому наслідком цих процесів стали масовані «атаки» федералістських ідей та сепаратистських настроїв, анексія Росією Автономної Республіки Крим, спроби реанімації так званої Новоросії та самопроголошення у 2014 році Луганської Народної Республіки та Донецької Народної Республіки та збройна агресія з боку Росії в окремих районах Донецької і Луганської областей.

Теоретико-правовий аналіз державної території вимагає використання як класичних методів, таких як системного, структурного, функціонального аналізу, так і методів юридичного прогнозування, моделювання тощо. Комплексне дослідження державної території в аксіологічному, онтологічному, гносеологічному, синергетичному, функціонально-телеологічному, компаративому аспекті пов'язане з побудовою її основних теоретичних політико-правових моделей та державно-управлінських режимів, їх класифікацією, систематизацією та градацією функцій державної території тощо [6].

У силу цього для характеристики юридичної конструкції державної території мають враховуватися такі фактори: географічний – розміри території, її положення, наявність виходів до моря, клімат, ландшафт; політичний – спосіб збирання територій навколо центру в єдину державу, державний устрій, адміністративно-територіальний поділ та процедурно-процесуальний порядок вирішення адміністративно-територіальних питань, територіальна організація публічної влади, порядок організації виборів, механізм забезпечення безпеки території,; економічний – історичні форми господарсько-економічних зв'язків між територіями; етнонаціональний та демографічний – кількість, склад, щільність населення держави; історичний – досвід минулих поколінь, спільність мови, культури, способу життя, традицій тощо. Саме поєднання цих та інших факторів визначає особливості територіального (державного) устрою країни [18, с. 159].

Як правило, під територією (лат. territorium – область, територія, від terra – земля) розуміються різні простори земної кулі з її сухопутною та водною поверхнями, надрами та повітряними просторами, а також космічний простір та небесні тіла, які знаходяться у ньому. Термін «територія» використовується для визначення різних категорій земного та позаземного простору, відмежованих від інших відповідних просторів певними поверхнями (кордонами), які мають той чи інший юридичний статус і відповідний правовий режим. Уся територія поділяється на три

групи: державна територія; територія з міжнародним режимом; територія із змішаним режимом.

Державною є така територія, на яку розповсюджується публічна влада, яка знаходиться під суверенітетом певної держави. Тобто це територія яка належить певній державі – простір зафіксований державним кордоном, у межах якого держава здійснює своє територіальне верховенство. Належність та верховенство є двома основними ознаками державної території. Деякі виключення можливі у випадках воєнної окупації та міжнародно-правової оренди території. Саме територія держави є предметом конституційно-правового регулювання. Територія держави включає власне територію, тобто сушу або сухопутну територію, акваторію або водні простори (внутрішні морські води і територіальне море), повітряну територію (простір над сухопутною і водною територіями, умовно до космічного простору), а також підземну територію (простір під сухопутною і водною територіями до технічно доступної глибини).

Проте стійкий системний зв'язок між територією, державою та владою було визнано лише у процесі тисячолітнього генезису державно-організованого соціуму. Належне державі право на територію різко відрізняється від права власності на землю, яке належить приватним особам або державі в якості приватноправового суб'єкта. Право держави на дану територію полягає у виключному користуванні усіма державними правомочностями у межах цієї території. За античних часів держава розглядалася як громада (община) і не ототожнювалася з її населенням. У Давньому Римі поширеною була ідея імперіуму, згідно з якою держава існувала там, де була наявна її влада. Водночас визнавалася публічна власність народу (власне держави) на землі, які відповідно вважалися підвладними. Згодом це право трансформувалося у право власності окремих індивідів на землю як річ (домініум). У середньовіччі, за умови повного злиття публічного та приватного права та нерозвиненості державних начал (у сучасному розумінні), користування державними правами у межах певної території було обумовлено фактичним володінням цією територією на праві приватного володіння. Державне право на територію вважалось придатком до права приватного. За часів феодалізму саме за речовим правом власності на землю визначалася природа державної влади. Територія, як і раніше, не виділялася як окремий інститут, а право феодала (насамперед абсолютного монарха) на відповідний простір сприймалося виключно як право власника на землю.

Поєднання права власності на землю і повноважень на державне владарювання певною мірою характеризувало погляди на державу і в наступні історичні періоди. Зокрема, прибічники ідеології природного права, розглядаючи в XVI-XVIII ст. державу як союз індивідів, фактично визнавали речовий характер територіального верховенства. З поширенням теорії народного суверенітету територію почали розглядати як об'єкт права власності народу, але згодом суб'єктом такого права фактично визначили державу.

На початку XIX ст. була сформульована концепція території як основи існування держави. Пізніше в юридичній літературі державу почали характеризувати як поєднання трьох елементів – території, населення і державної влади, а саму територію – як простір, у межах якого здійснюється державне владарювання над населенням. Співвідношення державної влади з територіально організованим населенням зумовлює призначення території як просторової сфери верховенства держави. Сама ж територія не є власністю держави, а право держави на територію – це по суті право на верховенство в її межах [19].

Останній акцент не є випадковим. Адже існує точка зору, згідно з якою територія є об'єктом власності держави. Подібна конструкція гене-

тично обумовлена ототожненням державної території з землею (етимологічно слово «територія» походить від латинського «terra» – земля). Це призводило до визнання речової природи державної території. Так ще в радянській юридичній літературі зустрічалося трактування державної території як просторової межі державної влади і об'єкта державно-правової (публічної) власності. Іноді цю конструкцію називають дуалістичною. Автори, які знаходилися на цій позиції, визнаючи, що основною функцією державної території є просторова, разом з тим відзначають, що в СРСР (що визначалося як його унікальна специфічна особливість), територія знаходиться і у власності держави.

Обґрунтування подібної конструкції супроводжувалося ототожненням державної території з землею, надрами, водами, що призводило, знову ж таки, до висновку про речову природі державної території. За такого підходу відраз напрошувався висновок про юридичну характеристику території як об'єкту соціалістичної державно-правової власності, що ще в радянській науці піддавалося критиці. Так, на думку В. Г. Городнюка, державна територія, як просторова межа здійснення державної влади, і земля, як об'єкт права власності, навіть в разі просторового їх збігу – категорії зовсім різні, що володіють різним змістом і юридичною характеристикою. Результатом ототожнення землі з територією стало те, що юридична характеристика державної території увібрала в себе всю складність юридичного опосередкування відносин власності.

Також досить поширеною була позиція, згідно з якою державна територія є елементом географічного середовища. По-суті справи, це прихована форма дуалізму в розумінні державної території. Ототожнюючи останню з географічним середовищем, неможливо висунути логічно незаперечних заперечень проти «матеріалізації» державної території, А це, в свою чергу, веде до визнання власності держави на територію.

У міжнародно-правовій літературі зустрічається точка зору, згідно з якою державна територія – це об'єкт міжнародно-правової власності держави. При цьому також постулюється речова характеристика державної території. На думку В. Г. Городнюка, при аналізі юридичної природи державної території ні в якій мірі не може бути використана класична конструкція права власності (тобто права володіти, користуватися і розпоряджатися), на чому наполягають вчені, які стоять на даних позиціях. Міжнародне право регулює і охороняє не власність держави на територію (з тієї причини, що територія не річ), а суверенітет держави, її територіальну недоторканність і цілісність [9, с. 8].

Втім, найбільш послідовно та переконливо у юридичній науці відстоюється і додатково обґрунтовується просторова конструкція державної території. Згідно цієї теорії, державна територія – продукт соціального розвитку людства, вона виникла з початком його політичної історії.

Список використаних джерел

1. *Адміністративно-територіальна* реформа в Україні: політико-правові проблеми : монографія / І. О. Кресіна [та ін.] ; ред. І. О. Кресіна ; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : Логос, 2009. – 480 с.

2. *Адміністративно-територіальний* устрій України. Історія та сучасність / [за ред. В. Г. Яцуби]. – К. : Секретаріат Кабінету Міністрів України, 2002. – 320 с.

3. *Адміністративно-територіальний* устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи : [монографія] / В. С. Куйбіда [та ін.] ; заг. ред. О. В. Турчинов ; Секретаріат Кабінету Міністрів України. – К. : [Геопринт], 2009. – 615 с.

4. *Адміністративно-територіальний* устрій України. Шляхи реформування. – К., 2007. – 366 с.

5. *Бабурин С. Н.* Территория государства : Теоретико-правовые проблемы : автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория права и государства ; История права и государства ; История правовых и политических учений» / С. Н. Бабурин. – М., 1998. – 50 с.

6. *Батанов О. В.* Територія як інститут конституційного права / О. В. Батанов // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 2. – С. 49–53.

7. *Быстрова Д. А.* Территория в конституционном праве Российской Федерации : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право ; муниципальное право» / Д. А. Быстрова. – М., 2010. – 34 с.

8. *Верменич Я. В.* Адміністративно-територіальний устрій України: еволюція, сучасний стан, проблеми реформування : у 2 ч. / Я. В. Верменич. – К. : Нац. акад. наук України, Ін-т історії України, Центр теоретико-метод. проблем історичної регіоналістики, 2009. – Ч. 1. – К. : [б.в.], 2009. – 364 с.; Ч. 2. – К. : [б.в.], 2009. – 370 с.

9. *Городнюк В. Г.* Государственная территория СССР : Вопросы конституционного регулирования : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Государственное право и управление ; Советское строительство ; Административное право ; Финансовое право» / В. Г. Городнюк. – М., 1987. – 21 с.

10. *Іщенко О. П.* Конституційно-правові основи адміністративно-територіального устрою України : [монографія] / О. П. Іщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2014. – 224 с.

11. *Корчака В. М.* Український народ як суб'єкт конституційно-правових відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право / В. М. Корчака. – Х. , 2015. – 202 с.

12. *Мінченко Р. М.* Еволюція державної влади в сучасній Україні (теоретико-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Р. М. Мінченко . – К., 2009. – 38 с.

13. *Оксамытный В. В.* Теория государства и права : учебник для студентов вузов / В. В. Оксамытный. – М. : Изд-во «ИМПЭ-ПАБЛИШ», 2004. – 563 с.

14. *Правові* засади оптимізації адміністративно-територіального устрою: Монографія / Кресіна І. О. (керівник авт. кол.); Грицяк Д. І., Коваленко А. А., Кукуруз О. В. та ін. / За ред. І. О. Кресіної. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Вид-во «Юридична думка», 2013. – 327 с.

15. *Сысоева Е. А.* Категория «территория» в правовой теории и практике законодательного регулирования федеративного устройства современной России : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история государства и права ; История учений о праве и государстве» / Е. А. Сысоева. – Ростов-на-Дону, 2006. – 22 с.

16. *Теребилина Т. А.* Конституционные основы правового регулирования территории Российской Федерации : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право ; Муниципальное право» / Т. А. Теребилина. – М., 2002. – 27 с.

17. *Ткачук А.* З історії реформ адміністративно-територіального устрою України, 1907-2009 роки / А. Ткачук, Р. Ткачук, Ю. Ганущак. – К. : Леста, 2009. – 128 с.

18. *Червонюк В. И.* Теория государства и права : учебник / В. И. Червонюк. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 704 с.

19. *Шаповал В. М.* Територія держави / В. М. Шаповал // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 2004. – Т.6: Т–Я. – С. 43–44.

20. *Шемшученко Ю. С.* Державність / Ю. С. Шемшученко // Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : Генеза, 2004. – С. 151.

Лощихін О. М. Територія сучасної держави: поняття та функції (частина перша)

У статті розкриваються змістовні та функціональні характеристики території як політико-правового інституту. Доводиться, що з феноменом території пов'язані практично усі фундаментальні явища державно-управлінського життя сучасних суспільства і держави. Територіальний ресурс, з одного боку, один із важливих компонентів процесу досягнення завдань, цілей та функцій держави, а з іншого – стратегічна ознака та важливий елемент механізму реалізації її суверенних прав. На думку автора, у своїй єдності, розглянуті у статті аспекти у розумінні сутності державної території, дозволяють говорити про існування даного феномену як фундаментального інституту політико-правового життя, який має аксіологічні, гносеологічні, онтологічні, цивілізаційні, інституціональні, конститутивні, нормативні, функціональні, історичні та інші параметри.

Ключові слова: територія, держава, державний устрій, державний кордон, функції території.

Лощихин А. Н. Территория современного государства: понятие и функции (часть первая)

В статье раскрываются содержательные и функциональные характеристики территории как политико-правового института. Доказывается, что с феноменом территории связаны практически все фундаментальные явления государственно-управленческой жизни современных общества и государства. Территориальный ресурс, с одной стороны, один из важных компонентов процесса достижения задач, целей и функций государства, а с другой – стратегический признак и важный элемент механизма реализации его суверенных прав. По мнению автора, в своем единстве, рассмотрены в статье аспекты в понимании сущности государственной территории, позволяют говорить о существовании данного феномена как фундаментального института политико-правовой жизни, который имеет аксиологические, гносеологические, онтологические, цивилизационные, институциональные, конститутивные, нормативные, функциональные, исторические и другие параметры.

Ключевые слова: территория, государство, государственное устройство, государственная граница, функции территории.

Loshchikhin O. The territory of the modern state: the concept and function (part one)

The article describes the content and functional characteristics of the territory as a political and legal institution. It is proved that the phenomenon of the territory linked to virtually all of the fundamental phenomena of public life and management of modern society and the state. Territorial resources, on the one hand, an important component of the process of achieving goals, objectives and functions of the state, and on the other – a sign of a strategic and important element of the mechanism of realization of its sovereign rights. According to the author, in its unity, are considered in the article aspects in understanding the essence of the state territory, allow to speak about the existence of this phenomenon as a fundamental institution of political and legal life that has axiological, epistemological, ontological, civilization, institutional, constitutive, regulatory, functional, historical and other parameters.

Key words: territory, state, state structure, state border, the function of the territory.